

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата технічних наук
зі спеціальності 05.23.20 – «Містобудування та територіальне планування»,
доцента,

декана факультету урбаністики та просторового планування
Київського національного університету будівництва і архітектури

Мамедова Алірзи Махмуд огли

на дисертаційну роботу Козака Сергія Анатолійовича

«Принципи і методи визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури»,
що представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 192 – «Будівництво та цивільна інженерія»
галузі знань 19 – «Архітектура та будівництво»

Проведений аналіз дисертаційної роботи Козака Сергія Анатолійовича «Принципи і методи визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури» та поданих здобувачем наукових публікацій дає підстави оцінити роботу як завершене наукове дослідження, спрямоване на вирішення актуального завдання у сфері містобудування, просторового планування та охорони архітектурної спадщини.

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена необхідністю вдосконалення науково-методичних підходів до визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури в умовах інтенсивних містобудівних перетворень, ущільнення забудови, зміни функціонального використання міських територій та зростання антропогенного навантаження на історично сформоване середовище.

У сучасній практиці просторового планування охоронна зона пам'ятки архітектури не може розглядатися лише як формально встановлена територія навколо об'єкта культурної спадщини. Її призначення пов'язане із забезпеченням збереження традиційного характеру середовища, умов зорового сприйняття пам'ятки, її композиційної ролі в міському просторі, а також із регулюванням допустимих містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень.

Дисертація є актуальною також тому, що в чинній практиці визначення меж охоронних зон часто відчувається брак чітких, відтворюваних і придатних для практичного застосування критеріїв. Запропонований здобувачем підхід поєднує аналітико-геометричне моделювання, оцінювання якості зорового

сприйняття та врахування планувальної структури населеного пункту. Це дозволяє розглядати охоронну зону не як абстрактне обмеження, а як просторово обґрунтований інструмент збереження пам'ятки архітектури у взаємозв'язку з її середовищем.

Особливої ваги робота набуває саме для практики урбаністики та просторового планування, оскільки запропоновані положення можуть бути використані під час підготовки науково-проектної документації, обґрунтування режимів використання територій, аналізу візуальних впливів, а також при прийнятті рішень щодо допустимих змін у межах історично сформованих міських просторів. Практична спрямованість дослідження проявляється у можливості співвіднести розрахункові параметри огляду пам'ятки з реальними планувальними рубежами міста: червоними лініями, межами кварталів і земельних ділянок, вулично-дорожньою мережею, відкритими просторами, рельєфом та сформованими видовими коридорами.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Здобувачем опрацьовано значний масив наукових, нормативно-правових, нормативно-методичних та практичних джерел, що стосуються охорони культурної спадщини, просторового планування, визначення зон охорони пам'яток та аналізу умов їх зорового сприйняття.

Методологічна основа дисертації побудована на системному підході, відповідно до якого пам'ятка архітектури, людина-спостерігач, умови зорового сприйняття та містобудівне середовище розглядаються як взаємопов'язані складові єдиної просторової системи.

Обґрунтованість результатів забезпечується використанням комплексу методів: аналізу наукових джерел і нормативної бази, порівняльного аналізу, аналітико-геометричного методу, польових спостережень, фотофіксації, експертного оцінювання, методів математичної статистики і регресійного аналізу. Важливим є те, що здобувач не обмежився загальнотеоретичним описом проблеми, а запропонував розрахункову модель, пов'язану з оптимальною дистанцією зорового сприйняття пам'ятки.

Достовірність одержаних результатів підтверджується логічною послідовністю дослідження: від аналізу нормативних і науково-методичних засад - до розроблення аналітико-геометричного методу, формування коефіцієнтів якості зорового сприйняття, встановлення типів розміщення

пам'яток у планувальній структурі міста та апробації запропонованих положень на реальних об'єктах.

3. Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дисертації полягає в розробленні науково обґрунтованих положень щодо визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури на основі закономірностей їх зорового сприйняття, аналітико-геометричного моделювання параметрів огляду та врахування містобудівних умов розміщення пам'ятки в планувальній структурі населеного пункту.

До найбільш вагомих результатів, що мають ознаки наукової новизни, належать:

1. розгляд пам'ятки архітектури як об'єкта спостереження та людини-спостерігача як системної цілісності «людина-середовище», що покладена в основу визначення меж і просторової організації охоронних зон;
2. розроблення аналітико-геометричного методу визначення оптимальної дистанції зорового сприйняття пам'ятки архітектури за її домінантним габаритом із використанням розрахункових коефіцієнтів;
3. введення поняття коефіцієнтів якості зорового сприйняття пам'ятки архітектури та обґрунтування залежності зміни якості сприйняття від кута огляду;
4. визначення типів розміщення пам'яток архітектури в планувальній структурі міста, що впливають на конфігурацію охоронної зони та потребують просторово-візуальної корекції меж;
5. обґрунтування підходів до внутрішньої об'ємно-планувальної організації охоронної зони, зокрема щодо відкритих просторів, елементів благоустрою, озеленення та інших компонентів середовища, які можуть впливати на зорове сприйняття пам'ятки.

Важливим науковим результатом є також удосконалення методологічного підходу до визначення меж і режимів використання охоронної зони шляхом поєднання розрахункової моделі, оцінки якості сприйняття та містобудівно-типологічного аналізу. Такий підхід має значення для розвитку методичної бази охорони архітектурної спадщини і просторового планування історичних територій.

4. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у формуванні цілісного підходу до визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури, який поєднує положення містобудування, охорони культурної спадщини,

просторового аналізу та психофізіології зорового сприйняття. Запропонована система принципів і методів розширює наукові уявлення про охоронну зону як про інструмент збереження не лише матеріальної субстанції пам'ятки, а й умов її просторового розкриття.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування під час підготовки науково-проектної документації з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток, у діяльності органів охорони культурної спадщини, органів містобудування та архітектури, а також під час експертизи документації, яка стосується регулювання забудови в історичному середовищі.

Практична цінність роботи полягає також у тому, що запропоновані методи можуть бути використані для попереднього розрахункового обґрунтування меж охоронної зони, подальшої просторово-візуальної корекції цих меж відповідно до конкретної планувальної ситуації та уточнення режимів використання території з урахуванням збереження візуальної доступності пам'ятки.

Для практики містобудівного проектування важливим є те, що запропонована методика може бути використана як робочий інструмент під час переходу від аналітичного розрахунку до конкретної лінії межі охоронної зони на плані. Вона дозволяє враховувати не лише геометричну відстань до пам'ятки, а й реальну конфігурацію міського простору: червоні лінії вулиць, межі кварталів, сформовані фронти забудови, напрямки основного огляду, пішохідні підходи, рельєф і наявні елементи благоустрою.

Окремо слід відзначити, що результати дослідження мають прикладне значення для навчального процесу за спеціальностями архітектурно-містобудівного та інженерно-будівельного спрямування, оскільки можуть використовуватися при вивченні питань охорони культурної спадщини, містобудівного аналізу, просторового планування та регулювання історичного середовища.

5. Оцінка змісту та завершеності дисертаційної роботи

Дисертаційна робота має логічну структуру і складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, охарактеризовано методи дослідження, наукову

новизну, практичне значення, апробацію результатів і публікації здобувача. Вступ загалом формує належне уявлення про наукову проблему, логіку дослідження та очікуваний практичний результат.

У першому розділі проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід нормативно-правових і науково-методичних засад визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури. Розглянуто розвиток української нормативно-методичної бази, положення законодавства у сфері охорони культурної спадщини, питання збереження традиційного характеру середовища та зорового сприйняття пам'ятки, а також окремі міжнародні підходи. Розділ створює необхідну теоретичну і нормативну основу для подальшої розробки методів.

У другому розділі викладено основні методичні положення дисертації. Здобувачем розроблено аналітико-геометричний метод визначення коефіцієнтів для розрахунку оптимальної дистанції зорового сприйняття пам'ятки архітектури, введено поняття коефіцієнтів якості зорового сприйняття, проаналізовано їх залежність від кута огляду, а також визначено види елементів планувальної структури населених пунктів як містобудівні обмеження при визначенні меж охоронних зон. Важливим є те, що розділ поєднує розрахункову складову з просторово-планувальним аналізом.

У третьому розділі здійснено аналіз практики встановлення меж охоронних зон та їх внутрішньої організації за критеріями оптимальних умов зорового сприйняття пам'яток архітектури. Розглянуто можливість використання аналітико-геометричного методу як засобу оцінки якості існуючих охоронних зон, а також питання благоустрою як складової організації простору в межах охоронної зони. Практична апробація підтверджує придатність запропонованих положень для застосування в реальних містобудівних умовах, де межа охоронної зони має узгоджуватися з планувальною структурою території, умовами землекористування, наявною забудовою та режимами подальшого використання міського простору.

У висновках узагальнено основні результати дослідження. Вони відповідають поставленим завданням і відображають логіку роботи від аналізу проблеми до формування принципів, методів та практичних рекомендацій щодо визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури.

Дисертаційна робота є завершеною, її матеріал викладено послідовно, науковий апарат загалом сформований коректно, а отримані результати мають зв'язок із практикою містобудівного проектування та охорони культурної спадщини.

6. Повнота відображення основних результатів у наукових публікаціях

Основні результати дисертації висвітлено у наукових публікаціях здобувача, зокрема у фахових наукових виданнях України, а також у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Тематика публікацій відповідає змісту дисертації та відображає ключові напрями дослідження: аналіз видового розкриття пам'яток архітектури, теоретичні підходи до визначення зон охорони культурної спадщини, застосування аналітико-геометричного методу, питання охоронного зонування та організації простору в межах зон охорони.

Публікації здобувача достатньою мірою розкривають основні наукові положення дисертаційної роботи. Для публікацій, виконаних у співавторстві, у дисертації наведено особистий внесок здобувача, що дозволяє ідентифікувати результати, отримані ним особисто.

Анотація дисертації та опубліковані наукові праці здобувача коректно відображають основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження. Подані матеріали узгоджуються зі змістом дисертації та достатньою мірою розкривають її наукову новизну, методичні підходи і практичне значення для містобудівної та пам'яткоохоронної практики.

7. Дотримання вимог академічної доброчесності

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою можна зробити висновок, що вона є самостійною науковою працею здобувача. Використання положень, ідей, результатів і текстів інших авторів супроводжується відповідними посиланнями на джерела. Ознак порушення академічної доброчесності в поданій роботі не виявлено.

8. Дискусійні положення та зауваження

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Козака С.А., слід зазначити окремі дискусійні положення та зауваження, які мають переважно рекомендаційний характер:

1. У першому розділі доцільно було б чіткіше розмежувати нормативно обов'язкові вимоги, методичні рекомендації та практичні підходи, що використовуються у вітчизняному й зарубіжному досвіді визначення зон охорони пам'яток. Це посилює порівняльну частину дослідження.
2. Аналітико-геометричний метод, запропонований у другому розділі, є важливим результатом роботи, однак потребує подальшого розширення щодо особливостей його застосування до складних багатокomпонентних пам'яток, ансамблів та об'єктів із нерегулярною силуетною структурою.

3. У частині формування коефіцієнтів якості зорового сприйняття бажано було б детальніше описати організацію експертного оцінювання, склад критеріїв та умови повторюваності результатів, що додатково підвищило б доказовість емпіричної складової дослідження.

4. Запропонована типологія розміщення пам'яток у планувальній структурі міста є корисною, проте в подальших дослідженнях варто розглянути також комбіновані й перехідні містобудівні ситуації, зокрема пов'язані з рельєфом, розкриттям панорам, візуальними коридорами та різночасовою забудовою.

5. У практичній частині роботи доцільно було б ще більш формалізовано показати алгоритм переходу від розрахункової оптимальної дистанції до юридично фіксованої межі охоронної зони з урахуванням меж землекористування, червоних ліній, існуючої планувальної структури, вулично-дорожньої мережі, рельєфу, зон пішохідного сприйняття та інших містобудівних рубежів, які безпосередньо впливають на закріплення меж у графічних матеріалах документації.

6. У тексті дисертації трапляються окремі редакційні, стилістичні та термінологічні неточності, які не впливають на зміст отриманих результатів, але можуть бути усунуті під час остаточного технічного редагування роботи.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, не ставлять під сумнів її наукову новизну та практичну значущість і можуть бути враховані здобувачем у подальших наукових дослідженнях та практичних розробках.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Козака Сергія Анатолійовича «Принципи і методи визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення для містобудування, просторового планування та охорони архітектурної спадщини.

У дисертації вирішено актуальну науково-прикладну задачу визначення меж охоронних зон пам'яток архітектури на основі закономірностей їх зорового сприйняття, аналітико-геометричного моделювання параметрів огляду та врахування реальних містобудівних умов розміщення пам'яток у структурі населених пунктів.

Мета дисертаційної роботи досягнута, поставлені завдання загалом розв'язані, а сформульовані висновки відповідають змісту проведеного дослідження. Запропоновані принципи і методи можуть бути використані для

розрахункового обґрунтування меж охоронних зон пам'яток архітектури, просторово-візуальної корекції цих меж та уточнення режимів використання територій у межах охоронних зон.

За актуальністю, змістом, структурою, науковою новизною, обґрунтованістю результатів, практичним значенням і повнотою оприлюднення основних положень дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії і скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44.

З огляду на викладене, Козак Сергій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 192 – «Будівництво та цивільна інженерія» галузі знань 19 – «Архітектура та будівництво».

Офіційний рецензент:

кандидат технічних наук, доцент,

декан факультету урбаністики та просторового планування

Київського національного університету будівництва і архітектури

Алірза МАМЕДОВ